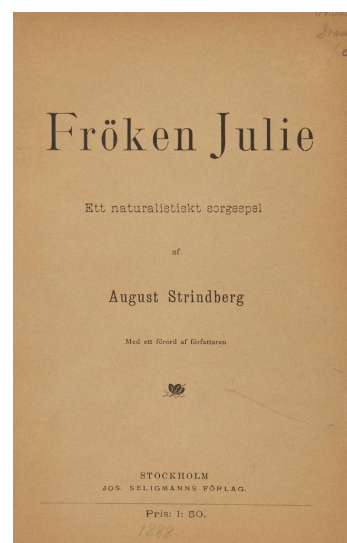

Julie

Julie är en av de berättelser som ingår i Svenska Filminstitutets stora skolbioprojekt [Boken på duken](#) – en satsning på film som läsfrämjare i skolan. Detta är den senaste filmatiseringen av August Strindbergs drama om den unga grevdottern som inleder en passion med en tjänare en intensiv och allt annat än stilla midsommarnatt. En kamp om kärlek, kön, klasstillhörighet och makt tar sin början och får ett tragiskt slut.

Rek. för årskurs 8/9/gymnasiet.

EN FILMHANDLEDNING AV MARIA KATERINE LARSSON

Om berättelsen

August Strindberg hör till den svenska kulturhistoriens giganter. Med romaner, dramatik och bildkonst har han gjort ett bestående avtryck både i Sverige och utomlands. *Fröken Julie* är ett av hans mest kända och spelade verk, en teaterklassiker som räknas som ett av de första naturalistiska litterära verken i Sverige. Naturalismen var en litterär rörelse som växte sig stark under 1800-talets andra hälft, och ville framställa människan som ett resultat av arv och omständigheter.

Karaktärerna i den naturalistiska romanen eller dramatiken skildrades som produkter av omkringliggande faktorer påverkan, och konflikterna konstruerades utifrån huruvida karaktärerna kunde eller inte kunde "följa naturen", det vill säga den givna plats de fått i samhället och tillvaron.

Fröken Julie skrevs 1888 och hade urpremiär i Köpenhamn 1889. Pjäsen fick till en början svårt att hitta en scen i Sverige, men har sedan den svenska premiären i Lund 1906 spelats otaliga gånger på så gott som alla svenska teaterscener. Kammarspelet ställer ständigt aktuella frågor på sin spets; mannens och kvinnans olika förutsättningar och möjligheter, skillnaden och obalansen i makt mellan övre och undre samhällsklasser, och inte minst vilket handlingsutrymme vi har och vilket ansvar vi tillskrivs när det gäller att uttrycka sin sexualitet – beroende på vårt kön och vår klasstillhörighet.

Helena Bergströms filmatisering är den första svenska långfilmen baserad på dramat sedan 1969, och den är gjord just med tanken att fungera i pedagogiska sammanhang. Helena Bergström har själv spelat Julie

flera gånger, och regisserade pjäsen på Stockholm stadsteater 2012. Utifrån denna föreställning har hon sedan, med samma skådespelare, gjort en film – liksom i pjäsen utan att ändra i Strindbergs text.

Filmen passar därför utmärkt att se i samband med att man läser om Strindberg och pjäsen i skolan.

Observera: Vi rekommenderar att man läser manus gemensamt i klassen innan man ser filmen, gärna högt, och diskuterar texten – detta för att kunna jämföra med filmen.

Handling

Julie är den unga kvinnan av börd som stannar hemma då hennes far greven åker på fest under midsommarkvällen. Hon har nyligen brutit upp från en förlovning, och nu förlustar hon sig med dans och sång tillsammans med tjänstefolket. I filmens inledning ser vi henne stå i ett fönster och betrakta gårdens anställda festa och dansa kring midsommarstången, medan hon plågas av minnen från grälet som blev slutet för hennes uppslagna förlovning. Hon går, till synes beslutsam, ned och gör tjänstefolket sällskap i festligheterna. I köket står kokerskan Kristin och förebereder mat till sin trolovade, Jean, som kommer in och berättar att unga fröken Julie tycks vara galen i natt, då hon bebländar sig med sina anställda och till och med har bjudit upp honom till dans.

Snart kommer Julie själv till köket för att be om ännu en dans, och varken Kristin eller Jean vill säga emot den unga herrskapsfröken som de jobbar åt. Jean påpekar det olämpliga i att han ägnas större uppmärksamhet än resten av de manliga anställda, han menar att det kan leda till skvaller, men Julie vill inte lyssna på det örat och övertygar honom. Senare hamnar de i köket igen, och då Kristin har somnat i ett hörn samtalar de om sin barndom, sina drömmar och sina tankar.

Julie ömsom raljerar över och ömsom tycks be om ursäkt för sitt nobla ursprung. Hon leker med tanken att de kan umgås som jämställda och vill att de ska lägga bort titlar och konventioner av avstånd mellan värdfolk och tjänstefolk. Jean berättar att han som pojke sett Julie och förälskat sig i henne, men också insett att en statar-

pojke som han aldrig kan få en överklassflicka som hon. Julie öppnar sitt hjärta och berättar om drömmar och rädslor hon har, och snart hettar det till av romantik och åtrå mellan dem. De hamnar i Jeans sovrums, men efter att ha följt sin lust förändras stämningläget mellan dem. Jean insisterar på att det de gjort är smutsigt och olämpligt, och beskyller Julie för att ha bjudit ut sig. Julie, som hittills varit uppspelt och verkat vilja utmana såväl sig själv som Jean och den sociala klyftan mellan dem, blir nu fylld av skam och rädsla inför sitt eget agerande. Men hon dras också till Jean, hon vill se kärlek mellan dem som han brutalt krossar genom att låta henne förstå att han bara vill rymma med henne och skapa sig ett nytt liv tillsammans om hon kan betala för det.

De fortsätter att diskutera i köket, och Julie blir alltmer varse att Jeans mål och önskan i livet endast är att klättra i de sociala och ekonomiska hierarkierna, att ta sig från sin tjänarstatus till någon som själv har medel och egendom. Hon lider själv av depression och osäkerhet, och berättar om hyckleriet som hon upplever ligger i hennes egen familjesituation. Hennes mor var ingen fin flicka från en rik familj, och ville egentligen inte ens gifta sig – men Julies far övertalade henne, varpå hon bedrog honom och lurade honom på pengar, för att sedan själv bli deprimerad och ta sitt liv. Julie blir förtvivlad över hur Jean inte kan se en framtid för dem tillsammans, och pendlar mellan att försöka kuva honom från sin överklasspedestal och att underkasta sig hans föraktfulla dömande av hennes öppet visade sexuella intresse för honom.

Såväl Jean som Kristin anser att skandalen är ett faktum, att tjänstefolket inte längre kommer att betrakta Julie med respekt och att det inte finns någon chans att i längden undanhålla greven vad som har hänt. När grevens ekipage hörs utanför dörren är Julie i upplösnings-tillstånd och har beslutat sig för att det inte finns någon annan utväg än att göra som sin mor – begå självmord. Med rakkniven i handen går hon ut från det trånga köket, genom stallet och ut i den gryende midsommardagens morgonsol.

Kön, klass och sexualitet – vem får göra vad?

Julie är överklass, en greves dotter, och därmed på sätt och vis arbetsgivare åt tjänstefolket på gården. Att hon skulle kunna umgås med dem och ha dem som vänner tycks otänkbart, att inleda en relation med en tjänare fullständigt omöjligt. Julie själv verkar inte tycka att det vore så allvarligt – men både Jean, Kristin och det övriga tjänstefolket menar att redan när hon dansar och festar med de anställda har hon klivit över gränsen för vad som anses lämpligt. Jean hånar Julie med att tjänstefolket egentligen inte tycker om henne, utan bara är vänliga mot henne därför att de måste. Jean och Kristin rör sig inom samma klass, de är båda tjänstefolk, men det är uppenbart att Jean ser sig själv som högre stående än Kristin – han påpekar flera gånger att hon haft tur som fått tag i en ”fin karl” som han, och han briljerar med sina kunskaper i franska och om konsten och litteraturen som han tillägnat sig när han varit utomlands och arbetat.

- Pjäsen *Fröken Julie* hade urpremiär 1889, och det är klart att mycket har förändrats sedan dess – ändå är det ovanligt att människor med väldigt olika ekonomisk och kulturell bakgrund blir tillsammans. Vilka barriärer finns det fortfarande mellan människor av olika klass och bakgrund?
- Julie tycks vilja hoppas att det skulle vara möjligt för henne och Jean att ha en relation, även om de kanske skulle behöva lämna grevgodset. Men han verkar inte tro att det någonsin är möjligt, han säger att hon inte kan älska honom därför att han står under henne. Kristin hävdar bestämt att hon inte har någon vilja att

ändra på saker, utan att hon ”vet sin plats”. Varför tror ni att det är tjänstefolket, som Kristin och Jean, som framstår som mest negativa mot att bryta klassbarriärerna?

- Jean säger att om han och Julie skulle rymma och bygga ett eget liv, så skulle han kunna jobba sig upp till greves titel och därmed göra henne till grevinna – men han kan aldrig få en titel bara genom att gifta sig med henne. Julies mor var inte av adlig börd, men blev grevinna då hon gifte sig med Julies far. Det är alltså mannen i en relation som avgör vilken klass kvinnan kommer att tillhöra – hans rikedom och/eller ärvda titel kan kasta glans över henne, men en adlig kvinna kan aldrig ”upphöja” en arbetarman till greve. Har Julie mest makt för att hon är överklass – eller har Jean mest makt för att han är man? Varför var det viktigare vem mannen var och var han kom ifrån än vilken bakgrund kvinnan hade? Är det annorlunda i Sverige idag, när kvinnor jobbar och tjänar egna pengar? På vilket sätt?
- I dag säger vi alla ”du” till varandra, men det gjorde man inte förr. Före den så kallade du-reformen som pågick under slutet av 1960- och början av 1970-talet tilltalades överordnade personer med titel och underordnade eller jämställda personer med ni eller han/hon. Endast mellan goda vänner använde man du. Efter att Dagens Nyheter börjat använda du, och uppsatta personer inom näringslivet som Medicinalstyrelsens chef Bror Rexed proklamerat det demokratiska i allmänt dutiltal, spred sig detta och blev norm i svenska språket. Jean och Julie niar varandra, medan Jean säger ”du” till Kristin som han är jämbördig med och står nära. Kristin däremot säger ”han” till Jean. Vilken relation skapar detta mellan man och kvinna? Varför kan Jean dua Kristin medan hon måste distansera sig från honom genom att säga ”han”?
- När Jean och Julie pratar om sina drömmar, så blir det tydligt att Jean vill upp i världen – han vill ha mer pengar, mer makt över sitt liv, mer anseende. Är det

bara för att han har en fattig bakgrund, eller tror han att man automatiskt blir lyckligare av att klättra till en högre samhällsklass?

- Julie talar om att hon vill ned, till marken, men att hon inte kan – pratar hon också om klass, eller är det något annat hon menar? Vad menar Jean med att kvinnor som hon inte kan sänka sig till folkets nivå, utan alltid "faller"? Har hon större eller mindre frihet än han när det gäller att byta livsmönster, ta sig in i en annan samhällsklass?

När Julie och Jean haft sex är det som om Jean plötsligt ser ned på Julie – först är han lite skamsat smickrad över hennes uppmärksamhet, men när de väl fullbordat sin romans så blir han fördömande och hånar henne. När Julie kallar honom dräng, kallar han henne hora. Det är ett väldigt laddat ord som fortfarande används som skällsord, och även idag blir kvinnor som visar sexuellt intresse ofta anklagade för att "bjuda ut sig".

- Varför är det så tabubelagt med tjejers sexualitet? Om tjejer inte alls visade när de ville ha sex, utan skulle övertalas – hur skulle vi då veta vad som var frivilligt och vad som var våldtäkt? Vad förlorar tjejer respektive killar på att tjejer förväntas "ligga lågt" och inte visa sin sexualitet?
- Hur tror ni att Julie känner sig efter sexakten? Hur känner Jean? Han har trånat efter henne sedan han var liten, och alltid tänkt att han inte kan få henne – när han väl får det är han ändå övertygad om att det aldrig kan bli de två. Kanske tror han att hon utnyttjar honom för att få lite spänning och äventyr – men varför har han i så fall sex med henne? Utnyttjar han hennes förvirrade sinnesstämning för att erövra det han drömde om som ung? Eller hoppas han verkligen på att hon har egna pengar som de kan bygga sig ett nytt liv för? Vem har egentligen makten och ansvaret för att det blir som det blir?

- Kristin ser och förstår vad som är på gång mellan Julie och Jean, och hon gör ingenting för att hindra det. Hon hånar Julie för hennes överklassmanér bakom hennes rygg, men verkar ändå tycka lite synd om den adliga fröken som är vilse i tillvaron. Och trots att Julie öppet flirtar med hennes kille och sedan har en affär med honom, så lägger hon hela skulden på Jean och är inte arg på Julie alls. Hur tror ni att Kristin tänker? Hon verkar inte känna sig hotad av att den vackra och bildade grevdottern visar intresse för hennes kille – är det för att hon "vet sin plats" och också vet att Jean och Julie aldrig kommer att våga välja varandra? Kristin säger att hon aldrig kan vara avundsjuk på Julie – vad menar hon med det? Betyder det också att hon inte är svartsjuk alls, trots att Julie haft sex med hennes kille? Varför inte? Hur tror ni att Kristins syn på gud och hennes tro spelar roll för hennes sätt att se på saker?

- Julie säger att hon blivit "till halvkvinna och halvman", att hon inte fått vara det ena eller andra och har lärt sig att förakta båda könen. Betyder detta att hon föraktar människor? Idag har förväntningarna på och begränsningarna för könen i flera avseenden luckrats upp, exempelvis tar många män stor del i familjelivet och barnens uppfostran, och kvinnor tjänar egna pengar. Ändå har vi ofta tydliga idéer om vad som anses vara "kvinnligt" och "manligt", både när det gäller kläder, beteende och åsikter. Hade Julie varit mindre förvirrad idag av att vara "halvkvinna och halvman"? Hur hade hennes mors "pojkkuppfostran" sett ut idag – vad lär vi pojkar som vi inte lär flickor och tvärtom?

Sår i själen

I filmen har Julie ärr på armarna efter självskador. Detta står inte i Strindbergs manus, utan är något som filmskaparen lagt till för att visuellt visa att Julie inte mår bra. Redan i början av filmen, när Julie står vid sitt fönster

och plågas av minnen kring uppbrottet från sin förlovning, förstår vi att hon inte är glad utan en sorgetyngd ung kvinna. Senare får vi veta att Julie inte känt sig önskad eller älskad av sin mor, som hon tror aldrig ville gifta sig eller ens ha barn. Hennes mor uppfostrade sedan Julie enligt sina egna regler, på ett sätt som ansågs väldigt okonventionellt för en flicka, och Julie upplevde det som att hon inte fick vara den lilla flicka hon var. Hennes far avgudade hennes mor och lät grevinnan bestämma över uppfostran, men modern bedrog också fadern och lurade honom, för att sedan överge familjen genom att begå självmord. Julie är arg på sin mor för allt detta, men också arg på sin far för att han varit svag, inte ingripit och låtit sig luras.

- Julie säger till Jean att de inte kan bygga ett nytt liv för hennes pengar eftersom hon inte har några – allt tillhör hennes far. ”Jag har ju inget eget”, säger hon. Menar hon bara pengar? Vad har Julie i sin värld, som är hennes eget, förutom sina fina kläder och sin adliga titel? Vad består ens identitet av, och hur blir man den man är?

Ändå är det på något sätt modern som dominerar, även från sin grav – hennes depressiva och impulsiva läggning har ärvts ned till Julie, som också känner stor sorg över att hennes mor inte förmådde ta hand om henne ordentligt och valde att dö ifrån henne.

- Hur mycket påverkar ens föräldrar den man blir? Hur viktig är ens relation till sina föräldrar när det gäller att känna sig älskad och uppskattad, att utveckla självförtroende och en känsla av trygghet? Hur påverkar det Julie att hennes mor inte funnits hos henne sedan hon var liten?

Julie är uppenbart en trasig själ som har lätt både för att vara ledsen och sprudlande glad – hon verkar livlig och ombytlig, och Jean och Kristin talar om att ”hon är galen igen”. Hon har alltså ett snabbt svängande humör och ibland svårt att kontrollera sina impulser. Hon har också

en trasig familjehistoria bakom sig, och är ensam eftersom hon inte har några syskon och verkar ha vuxit upp med få eller inga andra barn eller vänner omkring sig. Att hon är självdestruktiv får vi också se direkta bevis på, i och med hennes ärr efter skärsår på armarna.

- När Julie flirtar med Jean och tydligt visar sitt intresse, gör hon det på ett ganska kaxigt sätt. Hon ber honom kyssa hennes sko och hon raljerar över att han är mer bildad än vad hon trott. Vad vill hon egentligen med Jean? Är hon ute efter kärlek, uppmärksamhet, tröst – eller något helt annat? Väljer hon kanske till och med att inleda en romans med en anställd just för att hon vet att det anses olämpligt? Kan det vara en sorts självdestruktiv handling? När kan sex vara en självdestruktiv handling?
- Kanske hoppas Julie verkligen på att Jean och hon ska kunna inleda ett förhållande, att hon ska kunna fly med honom och bygga sig ett nytt liv. Vilka krav verkar Julie uppleva att hennes omgivning och hennes klass-tillhörighet ställer på henne? Hur påverkar det här hur hon mår? Vilka friheter tror ni att hon saknar?

Julie pratar redan tidigt i filmen om sin dödslängtan, att hon ibland känner att hon vill ”ända ned i jorden”. Hennes självskadebeteende tyder också på att hon inte är främmande för tanken på att livet inte är värt att leva. Det skrivs ofta om att självskadebeteende och självmordsförsök ökar, särskilt bland unga och framförallt bland tjejer. Sådant är dock svårt att mäta, eftersom det inte rapporteras i lika hög grad förr som nu. Att unga kvinnor mår dåligt är inte bara ett nutida problem.

- Tror ni att det är fler unga tjejer som mår dåligt än killar, eller har det bara olika sätt att komma till uttryck? Om det finns skillnader mellan könen – vad beror dessa på?
- Hur tycker ni att omgivningen borde behandla Julie? Ser de inte att hon mår väldigt dåligt, eller vill de inte se? Vem skulle kunna hjälpa henne? Hur tolkar ni det faktum att Jean nästan uppmanar henne att ta sitt liv och till och med ger henne kniven?

Boken på duken – när pjäs blir film

Manuset är skrivet för teaterscenen, och teater är en annan konstnärlig form än filmen. Med en kamera kan man komma nära skådespelarnas ansikten, och eftersom ljudet spelas in behöver de inte anstränga sig i talet för att publiken som sitter långt borta ska höra. I film är det också lättare att klippa mellan olika rum och miljöer; på teatern sätter scen och dekor begränsningar för detta.

- När ni har läst manuset finns det så kallade scenanvisningar eller regianvisningar i detta som talar om vad skådespelarna gör i samband med en viss replik. Helena Bergström som har gjort filmen har använt replikerna som Strindberg skrev dem, men har inte följt hans scenanvisningar. Hitta exempel på tre olika scener där ni ser skillnader i vad skådespelarna gör, hur de rör sig, och fundera på om du tolkade det som sker olika när du läste manuset och när du såg filmen. På vilket sätt? Varför?
- Julies lilla fågel i sin bur finns med i originalmanuset, däremot står det ingenting om den i början. Pjäsen inleds och slutar i köket. I filmens anslag finns fågeln med – sedan går kameran över till Julie som står i sitt fönster och betraktar tjänstefolkets dansande nere på gården. Vad tror ni att fågeln i sin bur symboliserar? Varför har man valt att visa den redan i början? Vad har det för betydelse att Julie befinner sig en våning upp och ser ned mot de anställdas fest?

- I pjäsen utspelar sig alla händelser i köket. Vilka andra miljöer får vi se i filmen? Hur kontrasterar de mot kökets enklare utformning? Med utgångspunkt i gårdens fasad och det lilla vi får se av Julies rum, hur tror ni att resten av grevgodset ser ut? Vilka rum finns och hur är de möblerade? Hur ser det ut runt omkring själva huset? Vad tror ni att alla de olika anställda jobbar med?

Strindberg, kvinnorna och dramatiken

August Strindberg är en av de klassiska svenska författarna, som tillhör vad man brukar kalla kanon – det konst- och kulturarv som anses viktigt att bevara och som tillhör allmänbildningen att känna till. Strindberg levde själv ett intensivt och inte helt okomplicerat liv, med flera äktenskap, psykisk sjukdom och kulturpolitiska konflikter.

Strindberg har ofta anklagats för att ha en misogyn – kvinnofientlig – syn, samtidigt som han förespråkade kvinnlig rösträtt nästan fyrtio år innan det genomfördes. Å andra sidan var han negativ till att kvinnor skulle arbeta, och låg i ständig debatt med de kvinnor som företrädde kvinnors rättigheter på olika områden i samhället.

I förordet till *Fröken Julie* skriver han så här:

”Utom i det att Jean nu är en stigande, står han över fröken Julie i det att han är man. Könsligt är han aristokraten genom sin manliga styrka, sina finare utvecklade sinnen, och sin förmåga av initiativ.”

- Hur tolkar ni detta? Har Jean ”finare utvecklade sinnen” än Julie, och i så fall hur? Är det bara Jean som tar initiativ till det som händer? Och är det i så fall en positiv egenskap i det här fallet?

August Strindberg

Tips på vidare läsning & tittning

Samtida med Strindberg verkade en rad kvinnliga dramatiker, som faktiskt på sin tid var lika framgångsrika och vars pjäser spelades i lika stor utsträckning som hans verk. Ändå talas det ganska sällan om dem idag – vad beror det på? Jobba i grupper med en kvinnlig dramatiker var och läs en pjäs av denna, som ni jämför med *Fröken Julie*. Finns det skillnader i hur kvinnor framställs i pjäserna? Redovisa sedan för klassen. En handledning till de samtida kvinnliga dramatiker och deras pjäser finns på <http://www.sensus.se/Documents/Ledare/Nya%20studiematerial/Kultur/Pdf.er/Studiehandledning%20SPETS%20sk%C3%A4rm.pdf>

- En samtida författare är Victoria Benedictsson, vars självmord med en rakkniv 1888 inspirerade Strindberg till slutet i *Fröken Julie*. Benedictsson skrev novellen *Förbrytarblod* året innan självmordet – novellen är intressant att läsa i ljuset av författarinnans olyckliga romans med Georg Brandes, och i anslutning till en diskussion om den moderna litteraturens framställning av kön, sexualitet och makt.
- *Fröken Julie*, film från 1951 av Alf Sjöberg.
- Henrik Ibsens pjäs *Ett dockhem* är tio år äldre än *Fröken Julie*, men skildrar en helt annan sorts kvinna. Pjäsen är intressant att läsa i samband med arbete med *Fröken Julie*, då Ibsens och Strindbergs framgångsrika författarskap löper parallellt men ser lite olika ut. De två träffades aldrig, men tycks ändå ha förhållit sig till varandras existens och gärningar på flera sätt, och är också de två dramatiker från den

Regissör Helena Bergström

moderna perioden som har gjort störst avtryck på den svenska teaterscenen.

Gör en egen filmatisering av Julie

Som en del av skolbioprojektet Boken på duken inbjuder Svenska filminstitutet under läsåret 2014/14 till en webbaserad filmfestival, "Boken på webben". Så varför inte göra en egen version av *Julie* i klassen? Läs mer om regler, tidsplan och inspiration på:

<http://sfi.se/filmiskolan/Teman-och-projekt/Boken-pa-duken>

Produktionsuppgifter

Sverige, 2013

Regi & manusbearbetning: Helena Bergström

Producenter: Petra Jönsson, Colin Nutley

Foto: Jens Fischer

Klippning: Perry Schaffer

Originalmusik: Per Andréasson

Medverkande:

Nadja Mirmiran – Julie

Björn Bengtsson – Jean

Sofi Helleday – Kristin

Tekniska uppgifter:

Längd: 108 min

Distribution: **Swedish Film, 08-445 25 50, info@swedishfilm.se**

Svensk premiär: **1 mars 2013**

OBS! Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution efter den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken www.sfi.se/distribution kan ni lära mer om hur ni hittar och bokar film.

Redaktion: Maria Katerine Larsson & Malena Janson, Film & samhälle, Svenska Filminstitutet, oktober 2013

